

**HOLY CROSS UNIVERSITY,
HUMANITARIAN PEDAGOGICAL FACULTY**

INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE
**THEORETICAL AND APPLIED RESEARCHES
IN THE FIELD OF PEDAGOGY, PSYCHOLOGY
AND SOCIAL SCIENCES**

December 28-29

Proceedings of the Conference

**Kielce
2016**

Література:

1. Вітенко І. С. Зміни психіки при соматичних розладах актуальна проблема медичної психології / І. С. Вітенко // Медична освіта. – 1999. – № 1 – С. 48 – 50.
2. Внутрішня картина здоров'я дітей і підлітків як психологічний феномен / Г. В. Кукуруза, О. Е. Беляєва, О. О. Кирилова, С. М. Целюрик // Наук. зап. Ін-ту психології АПН України. – 2007. – Вип. 32. – С. 148 – 157.
3. Воронов М. В., Гримблат С. О. Групповой портрет депрессии / М. В. Воронов, С. О. Гримблат – К.: Ніка-Центр, 2005. – 37 – 95 с.
4. Голева Е. А. Формирование хронических заболеваний у подростков / Е. А. Голева и др. / Probl. соц. гиг., здравоохран. и истории мед. – 2005. – № 6. – С. 16 – 18.
5. Рольник Г. И. Роль психологічного налаштування у розвитку серцево-судинних захворювань / Г. И. Рольник // Мед. аспекти здоров. – 2011. – № 8. – С. 70 – 74.
6. Щеглова Л. В. О функциональных заболеваниях сердца у лиц молодого возраста / Л. В. Щеглова // Сов. медицина. – 1989. – № 11. – с. 58 – 61.
7. Щербина В. Дитячі і підліткові кризи / В. Щербина // Психолог. – 2010. – № 17 (401). – С. 6 – 9.
8. Czubalski K. Psychologiczne i psychosomatyczne aspekty chorób serca, [w:] Psychologia lekarska / K. Czubalski, M. Jarosz (red.), PZWL: Warszawa, 1988. – 452 – 459 с.

АТРИБУЦІЯ ПРОСОЦІАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ЯК ВАЖЛИВА ЛІНІЯ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ПІДЛІТКІВ

Корчакова Н. В.

*кандидат психологічних наук, доцент, докторант
Національного педагогічного університету імені П. М. Драгоманова
м. Київ, Україна*

Підлітковий вік – сенситивний період становлення диспозиційних основ просоціальності – особистісного утворення, яке забезпечує готовність діяти на благо інших людей чи соціальних спільнот. Важливою лінією розгортання просоціальних тенденцій у підлітковому віці є їх злиття з атрибутивними процесами та формуванням базової довіри до світу. Саме за цих умов моральні приписи сприймаються не лише як абстрактні норми, але і як основа в інтерпретаційній системі декодування поведінки оточуючих людей та власної активності. Розвиток просоціальної суб'єктності пов'язаний з формуванням віри у справедливість, надійність і доброзичливість оточуючого світу. Не даремно, у психологічній науці довіру (чи її антипод) пов'язують із процесами соціального і життєвого самовизначення, формуванням позитивної спрямованості особистості та її гуманістичної життєвої позиції [2, с. 77]. На

цьому наголошується у роботах Антоненко І. В., 2003; Астаніної Н. Б., 2011 [1]; Журавльової Л. А., 2004; Скрипкіної Т. П., 2000; Erikson E., 1998; Seligman, M., 2002; Hardy, S. A., 2005 [4]. Згідно теоретичної моделі Астаніної Н. Б. у структуру феномену довіри входять три компоненти («довіра до світу», «довіра до себе», «довіра до інших людей»), кожний з них впливає не лише на загальний характер поведінки людини у соціумі, але і вибір нею психологічної дистанції взаємодії, готовності діяти на користь партнерів [1, с.10].

Мета повідомлення – проаналізувати особливості атрибуції підлітками просоціальних цінностей при тлумаченні типової поведінки людей. У дослідженні використана «Субшкала альтруїзму» (P. Robinson & R. Shaver, адапт. Н. В. Кухтової) [3]. Методика дозволяє поглянути на каузальні припущення, щодо мотивів допомоги, схильності людей діяти на користь інших, рівень їх жертовності та ширості. У дослідженні брали участь підлітки п'яти вікових підгруп з 12-ти до 16-ти років. Загальний обсяг вибірки 440 осіб.

Як показали результати опитування, високий рівень атрибутивного прийняття гуманістичних ідей був зафіксований у невеликій підгрупі підлітків (12,6 відсотків). (Див табл. 1.). На нашу думку, це зумовлено, глибинним філософським підтекстом ідей, винесених для аналізу

Таблиця 1

**Показники наповнення підгруп із різним рівнем атрибутивного
приписування просоціальних характеристик**

Основні підгрупи	Вік (Ме)	Показники представленості підгруп різного рівня атрибуції просоціальних цінностей		
		високий	середній	низький
7 клас	12,2	13,8	86,2	-
8 клас	13,0	16,1	83,0	0,9
9 клас	14,2	10,5	88,2	1,3
10 клас	15,1	12,6	86,1	1,3
11 клас	16,1	10,1	89,9	-
Середні по періоду		12,6	86,7	0,7

Більшість опитаних (86,7 відсотки), за характером загального визнання і приписування людям просоціальних цінностей, були віднесені нами до середнього рівня. У цілому, отримані результати дозволяють стверджувати, що у підлітковий період значних відхилень у формуванні базової довіри, як системи апріорних переконань, не простежується. Підлітки схильні позитивно сприймати соціальну сутність людини, вірити у її просоціальну спрямованість. У той же час, зівставлення змісту атрибутивних приписів і самооцінок вказує на існування певних викривлень у цьому питанні – висловлюючи довіру до себе і своїх просоціальних налаштувань підлітки більш обережні у оцінюванні гуманістичних схильностей інших.

Поглянемо на зміст цінностей, які визнаються підлітками як такі, що притаманні більшості людей. Високий рівень визнання отримала ідея про те, що людям властиво широко цікавитися проблемами інших. Вона була

задекларована майже половиною учасників опитування (43,4 відсотки). Закономірно, що довіра до широти і конгруентності партнерів – позитивна платформа для розгортання самовиявів просоціального змісту. Четверта частина вибірки (25,7 відсотків) обрала невизначену позицію і лише третина учасників висловила незгоду з цією ідеєю (31 відсоток). Близько половини обстежених (42,4 відсотки) погодилися з ідеєю, що більшість людей дотримуються принципу: «Поводься з іншими так, як хочеш щоб поводитися з тобою». У цьому питанні не змогла визначитися четверта частина опитуваних (22,0 відсотки). На жаль, як і відносно першої ідеї, третина учасників (35,7 відсотки) висловили недовіру до схильності партнерів вести себе відповідно до гуманістичного принципу. Як показало опитування екстремальність ситуації дещо знижує недовіру підлітків щодо схильності людей надавати підтримку оточуючим. Зокрема, обмірковуючи поведінку людей у ситуації підвищеної загрози, половина опитаних (45,2 відсотки) погоджуються, що більшість землян прийде на допомогу іншим, надасть необхідний прихисток і підтримку. Але як і раніше, значний відсоток опитаних (29,5 відсотки) цю можливість заперечує, підтверджуючи, тим самим, наявність певних відхилень у структурах базової довіри до світу, присутність ірраціональних уявлень, що можуть утруднювати процес формування просоціальності особистості. Найвищий рівень атрибутивного визнання отримали позиції із вказівкою на конкретні форми надання допомоги. Такий тип поведінки має нижчі показники узагальнення і абстрактності, тому сприймається підлітками більш однозначно.

Проведене дослідження показує, що найскладнішими завданнями атрибуції просоціальних характеристик є ситуації, у яких простежується конфлікт особистих інтересів та моральних приписів, просоціальної поведінки та соціальних очікувань. Зокрема, відносно ідеї: «Люди зазвичай, діють із власної вигоди», третина підлітків (31,3 відсотки) не змогли визначитися із власними позиціями, а половина (48,2 відсотки) визнали її. Закономірно, що такі установки вказують на наявність прогалін у багатоаспектній світоглядній системі особистості. До того ж позитивної вікової динаміки у цьому питанні ми не простежили. Як на початку вікового періоду, так і до його завершення кількість дітей, що визнавали цю ідею, не зменшилася (у підгрупі $M_c=12,2$ – 48,3 відсотка, у підгрупі $M_c = 16,1$ – 52,2 відсотка). Значні сумніви у підлітків виникають також щодо визнання чи заперечення ідеї присутності у людській спільноті зловживань добротою інших. Виявом певної недовіри до світу є також висока міра погодження із тим, що більшість людей схильні до слави та хвастощів. Зазначимо, що протягом вікового періоду з багатьох зазначених позицій простежується негативна динаміка. На нашу думку, це зумовлюється загостренням критичного ставлення підлітків до поведінки оточуючих, їх схильністю акцентувати увагу на недоречностях у взаємодії. Цей висновок узгоджується з ідеями про схильність підлітків більше вірити у справедливість світу відносно себе, ніж у справедливість світу в цілому [1, с. 20].

Цікавим питанням є заперечення підлітками певних ціннісних характеристик як типових для людської спільноти. Найвищий рівень невизнання отримала ідея про готовність людей ризикувати життям заради інших. Така позиція була задекларована більшістю (71,3 відсотка). Причому протягом періоду цей показник підвищився. Це вказує на те, що загальне приписування просоціальних схильностей послаблюється, коли мова йде про врахування цінності життя. Підлітки розуміють існування певної межі жертвності та наявності індивідуальних варіативних позицій у цьому питанні. Оскільки на вибір позицій, могло істотно вплинути формулювання питання, у якому піднімається питання індивідуальних схильностей, а не типової поведінки («Не кожна людина буде ризикувати...»), є підстава не говорити про несприятливі тенденції щодо просоціального розвитку. Це не стосується деяких інших ідей. Зокрема несприятливий вплив на розвиток ціннісної поведінки, можуть мати атрибутивні приписи, щодо схильності людей діяти, виходячи із власних вигод. Стурбованість викликає також те, що у значній частині опитуваних простежується зневіра у широті просоціальних намірів людей. Підлітки висловлюють згоду із твердженням, що люди швидше прикидаються, ніж дійсно турбуються про інших. Існування цих тенденцій не може не вплинути на вибір власних позицій, гальмуючи просоціальну активність та знижуючи загальну атмосферу довіри і тепла. При цьому помилкові приписи стосуються не лише суб'єктів допомоги, але і її реципієнтів.

Наявність певної упередженості підлітків у сприйнятті типової поведінки людей та їх схильності діяти у логіці морально-просоціальних приписів вказує на доречність проведення корекційної роботи по нівелюванню негативних установок, оскільки їх збереження може негативно вплинути не лише на розвитку просоціальних тенденцій у підлітковому віці, але й на викривлення світоглядних основ соціальної взаємодії, руйнування базової довіри до світу. Щоб вести себе просоціально підліток повинен не лише постійно зустрічатися із зразками вияву сприяння і допомоги з боку оточуючих, набуваючи тим самим раціональних основ довіри, але й мати розвинену нераціональну складову конструкту – віру у просоціальну сутність людей. Позитивні очікування щодо нормативності та гуманістичного спрямування оточуючих - важливий фактор розвитку просоціальних тенденцій у підлітковому віці.

Література:

1. Астанина, Н. Б. Особенности феномена доверия у несовершеннолетних правонарушителей мужского пола: автореф канд. ... психол. наук / Н. Б. Астанина. – М., 2011. – 23 с.
2. Купрейченко, А.Б. Психология доверия и недоверия / А. Б. Купрейченко. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2008. – 560 с.
3. Кухтова, Н. В. Просоциальное поведение специалистов, ориентированных на оказание помощи: теоретические основы и методики изучения:

Методические рекомендации / Н. В. Кухтова, Н. В. Доморацкая – Витебск: ВГУ им. П.М. Машерова, 2011. – С. 29.

4. Hardy, S. A. Identity as a source of prosocial motivation in young adulthood: dis. ... doctor or philosophy / S. A. Hardy. – Lincoln, 2005.

СФЕРИ КОНФЛІКТНИХ СТОСУНКІВ ПРИ ТЮТЮНОПАЛІННІ В ПОДРУЖНІЙ ПАРИ

Крамченкова В. О.

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри наукових основ управління та психології

*Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

Не дивлячись на масштабні анти тютюнові заходи, проблема тютюнопаління в сучасній Україні зберігає суспільну гостроту. Відомо, що паління, як форма адиктивної поведінки, окрім негативного впливу на здоров'я супроводжується афективно-вольовими порушеннями, блокуванням особистісного зростання та погіршенням міжособистісних стосунків. Найважливішою мікросоціальною системою інтерперсональних стосунків, яка впливає на поведінку індивіда, є сім'я, тому до чинників, що визначають як особливості адиктивної поведінки, так і психологічний стан особистості, відноситься сам феномен відношення до паління у сім'ї, а також феномени міжособистісної взаємодії і спілкування, зокрема подружній конфлікт.

Дослідження питань феноменології, типології, динаміки та психотерапії нікотинізму представлені у роботах І. Сосіна, Г. Андрух, В. Менделевич, Т. Воробйової, П. Волошина, В. Смирнова, А. Чучаліна, О. Сперанскої. Психологічні аспекти тютюнопалання розглядаються у роботах, що присвячені мотивам паління та відмови від нього (Л. Шпилея, Г. Старшенбаум, В. Битенський), профілактиці куріння серед дітей та молоді (А. Александров, Г. Масленнікова) [6; 7].

У роботах В. Сисенко, И. Голоду, Н. Юркевича, М. Соловійова, С. Седельникова, Т. Гурко, Н. Римашевскої, Н. Наричина, Н. Гришиної, А. Шмелєва, А. Анцупова знайшли віддзеркалення окремі питання конфліктів в сім'ї, зокрема, причини конфліктів, форми конфліктної взаємодії і знаходження шляхів їх вирішення [1; 2; 4]. Н. Малярова показала роль конфлікту у функціонуванні сімейної структури, А. Тартаковський описав конфлікти у сфері шлюбно-сімейних стосунків і запропонував основні шляхи їх усунення. А. Волкова описує сімейні конфлікти з точки зору психологічного консульгування, В. Левкович і О. Зуськова застосували соціально-психологічний підхід до вивчення подружніх конфліктів, В. Сисенко проаналізував один з типів сімейних конфліктів – подружній, виділивши причини його виникнення, а А. Ташева розглянула атрибутивні процеси в